

Beszélgetés egy nemzetközi szimpozion nyomán

Munkásszínjátszók nálunk — és Nyugaton

A közelmúltban Ausztriában, a Bécs melletti Schwechatban rendezték meg a II. nemzetközi amatőr színházi szimpoziont. A tanácskozási, amelyen NSZK-beli, ausztriai és svájci német együttesek, valamint francia, olasz, belga és jugoszláv csoportok vezetői, illetve rendezői vettek részt, Magyarországot képviselőben Éless Bélát, a Tatabányai Bányász Színház alapítóját és rendezőjét, a Tatabányai Népház igazgatóját hívták meg.

Saját zsebből

A meghívás alapja minden bizonnyal az együttes tavalyi vendégszereplése volt a csehszlovákiai Hronovban megtartott, nemzetközi jellegű Jirásek-színház-fesztiválon, illetve a figyelem, amelyet ottani fellépésével maga iránt keltett. A tatabányai munkás, alkalmazott és értelmiségi fiatalokból alakult együttes fennállásának alig nyolc éve alatt megháromszorozta nézőinek számát (ez jelenleg évi 20 ezer körül jár); minden esztendőben 5–10 önálló bemutatót tart; ez az együttes hozta színre például Magyarországon először Peter Weiss Marat-ját és A. Jarry Űbű király című komédiáját. Kétszer is elnyerték a tatabányaiak a Kiváló Együttes címét, és kiérdemelték számos országos fesztivál nagydíját — a többi között a tavalyi Szóljatok, szép szavak című, a rádió és a tévé nyilvánosságáig eljutott vetélkedőt is.

A konferencián szerzett tapasztalatairól beszélgettünk Éless Béla rendezővel.

— A legszembetűnőbb talán a mi műkedvelő színjátszó mozgalmunk és a tökéletes országokban működő, hasonló összetételű és szándékú együttesek társadalmi bázisa közötti különbség — kezdte. — A dolgozók ott is szívesen szövetkeznek arra, hogy a művészetet aktívan műveljék, ezzel önmagukat és társait, közönségüket tovább képezzék, gyönyörködtessék. A munkásszínjátszók azonban e törekvésükben nem számíthatnak „mecenásra”, teljesen magukra vannak utalva. Úgy is mondhatnám: „saját zsebből amatőrkednek”, működésük költségeit maguk fedezik, a tagdíjakból. Ha nem akad saját soralkból hozzáférő rendező, díszlet- és jelmeztervező, fogadnak azt is, és vállalnak természetesen a fellépéseikkel kapcsolatos minden tárgyi kiadást. E helyzetük teszi érthetővé, hogy munkájuk erősen „produkcióncentrikus”...

„Politikamentes” színház?

— ...Vagyis minél több saját bevételre törekednek. S hogyan alakul ilyen körülmények között műsorpolitikájuk?

— Mintha a kérdés már magában rejtene a választ is... A találkozó alkalmából nyolc bemutatót láttam, közülük hat a népszínmű és a mai kommersz vígjáték valamiféle sajátos vegyülete volt, pedig az együttesek észrevehetően többre is képesek. Csak egy észak-ausztriai csoport és a berni népszínház produkciója tartalmazott némi társadalmi mondanivalót.

— Kitért-e a szimpozion vitája erre a helyzetre?

— Állíthatom, hogy ez a tanácskozás egyik központi kérdése volt. Kirajzolódott a kép: a legtöbb együttes nem képes önmagát fenntartani, ezért kötődnie kell valamilyen szervhez, amely hajlandó őket anyagilag támogatni. Ennek azonban a műsorpolitika, a művészi igényesség issza meg a levét — az erre vállalkozó szervezetek ugyanis nem mindig a leghaladóbbak közé tartoznak... En beszámoltam például arról, hogy milyen támogatást kap együttesünk a szakszervezettől, s ugyanakkor hangsúlyoztam azt a törekvésünket, hogy produkcióink „társadalmi töltésűek” legyenek, időszerű mai gondokra keressék a megoldást. Ezt egyesek úgy értelmezték, hogy a támogató szervek „szócsőve” vagyunk, a pénz politikai propaganda céljára kapjuk. Nehéz volt őket meggyőzőm arról, hogy műsorpolitikánkat, művészi ambíciónkat semmi egyéb nem befolyásolja, mint a saját ízlésünk, lelkiismeretünk — s hogy a támogatás egyetlen célja: jussanak a dolgozók színvonalas művelődési, szórakozási lehetőséghez.

— Végül sikerült ez a meggyőzés?

— Azt hiszem, igen, s ebben számos együttes képviselője sietett segítségemre. Erőteljesen hangot kapott a vélemény: ha egy színház „politikamentesség” ürügyén nem mond semmit a társadalom nagy kérdéseiről, nagyon is politikai — de a jobboldal érdekében! Több belga és nyugatnémet rendező foglalt állást például amellett, hogy az amatőr színházok a munkásegyletekhez közeledve, a szakszervezeti mozgalomhoz kötődve lelhetik meg igazán találatukat.

Igy terelődik a szó arra, ami egyes tökéletes országok műkedvelő színjátszó mozgalmában számunkra is figyelemre méltó. Ilyen a szervezethez, a belső egység, a sokféle mód, ahogy az együttesek gyakori külföldi szerepléseit s ezáltal a rendszeres tapasztalatcserét biztosítják. Az amatőr színjátszók külön — a nálunk megszűnt Színlapozóhoz hasonló — folyóirattal rendelkeznek, produkcióiknak a többi sajtóorgánumban is megvan a kritikai visszhangja. Szorosan együttműködnek a hivatásos színházakkal, azoktól szakmai támogatásra számíthatnak. Az NSZK — és más országok — színészképzési rendszere is lehetővé teszi, hogy az utánpótlás egy részét az amatőrmozgalomból merítsék, nagyobb arányban, mint nálunk.

Érdeklődnek irántunk

— Több szempontból is hasznosnak tartom, hogy részt vett a schwechat konferencián — mondja végül Éless Béla. — Megerősödött az a meggyőződésem, hogy a mi amatőr együttesek lényegesen kedvezőbb, a művészi színvonal emelésére serkentő körülmények között dolgoznak, ugyanakkor a mozgalom még nem olyan szervezett, egységes és elismert a társadalom részéről, mint lehetne. Együttesünket meghívták áprilisra Rheinböhlenbe, a rajna-pfalzi munkásszínjátszók fesztiváljára, és júniusra Stájerországba, az ottani amatőr színjátszóverseny fennállásának 60. jubileumára. De más országokból is érdeklődnek munkásszínjátszásunk és egész művelődési életünk iránt: több együttes vezetője jelentette ki, hogy szívesen eljárnának — saját költségükön — hozzánk, fesztiváljainkra. Úgy érzem, nemcsak az amatőr színjátszók között, hanem általában kulturális nemzetközi kapcsolatainkat is szolgálta ez a találkozó.

G. Szabó László

Új folyóirat: a Látóhatár

Tudósítónktól.

Szerdán a Magyar Tudományos Akadémia Tudósklubjában sajtóértekezletet tartottak abból az alkalomból, hogy az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent az első magyar, úgynevezett tallózó folyóirat, a Látóhatár.

Czine Mihály egyetemi tanár, főszerkesztő-helyettes — a váratlanul megbetegedett főszerkesztő: Szabolcsi Miklós távollétében — elmondotta, hogy a havonta megjelenő, 240 oldalas folyóirat válogatást ad a magyar kulturális sajtóban, az irodalomkritikát, társadalomtudományt, valamint napilapokban megjelent legjobb írásokból, tanulmányokból. Figyelemmel kíséri természetesen nemcsak a Budapesti megjelenő orgánusokat, de a vidéki folyóiratokat, sőt, alkalmanként közölnek a rádióban elhangzott érdekesebb viták anyagából is. A Látóhatár célja, hogy az olvasó, akinek ma már alig van módja az egész magyar kulturális sajtó áttekintésére, nyomon követhesse hazánk szellemi életének mozgását. A szerkesztő bizottság nagy gondot fordít arra, hogy az elmúlt hónap — megítélésük szerint — legszínvonalasabb, leginkább figyelmet érdemlő alkotásai, tanulmányai kerüljenek a válogatásba. A következő számokban — a tervek szerint — az ország határain túl, a baráti országokban élő magyar szépirodalmi munkái is helyet kapnak a folyóiratban.

A Látóhatár egyelőre 15 ezer példányban jelenik meg, s az Akadémiai Kiadó és a nyomda jóvoltából egyhónapos átfutási idővel. Terjesztése során a hazai olvasókon kívül a nagyvilág magyarjaira és a magyar irodalom és kultúra iránt érdeklődő külföldiekre is számítanak.

A VÖLEGÉNY NYOLCKOR ÉRKEZIK. Magyar József, a szatirikus kisfilmek mestere 1959-es dokumentum-játékfilmje, A mi földünk után ezúttal mint játékfilmalkotó mutatkozott be. Szatirikus vígjáték, ha nem is túlságosan mély, de jóízű, önélel, kellemes szórakozást nyújt. A történet hőse (a szatíra célpontja) Kotlár Jenő vendéglátóipari osztályvezető, az a fajta kispolgár, aki mindenáron karriert akar csinálni.

A néző a bevezető képsorokból eleve tudja, hogy minden erőlködése hiábavaló. A lányának kiszemelt amerikai vőlegényjelölt ugyanis nem partiképes, csak a farmernadrág, meg egy üveglen pin-cér okozza az alapvető félreértést.

A főalakra koncentrált forgatókönyv ideális főszereplőt kapott Pongrácz Imre személyében. A régen látott komikus bátran él a lehetőségekkel, s magától értetődő természetességgel játszik ki minden csattanót, fakadjon bár a szövegből, vagy pedig a helyzetkomikumából. Humorának, jellemformáló képességének jelentős része van a sikerben.

Magyar József saját maga írta történetét jó tempóban pergeti, és tulajdonképpen felelteti a cselekményben nyilvánított kisebb-nagyobb buktatóit. Sikerült Pongrácz Imre köré igen jól összeválogatni a partnereket. Vonatkozik ez elsősorban Schubert Évára (Kotlárné), Gobbi Hildára (Lujza néni). Kőszegi Péter (McDonal) vázlatos alak, inkább csak a bonyodalom közvetítője, nem hús-vér ember. A vonzó Andai Györgyi sötétebb a többiekénél, de erről Kotlár Betty figurája tehet. Epizódszerepben Dégi István (Gézuka, a hoppon maradt vőlegény) fi-

Miskolci jegyzetek

Téli tárlat

A nkétokon, beszélgetéseken az utóbbi időben többször érte bírálat a képzőművészeti kritikát. Mégpedig ellentmondásosan: kifogásolták egyrészt, hogy a kritika elsősorban kiállításokhoz kötődik, másrészt azt, hogy kiállítások ürügyén kultúrpolitikai, szervezeti vagy általános esztétikai kérdéseket vet fel.

S ha most Miskolc kapcsán általános kérdéseket feszegetünk, annak éppen a téli tárlat összekepe az oka.

Mi értelme az évente visszatérően megrendezett, vidéki városokban otthont kapó, országos jellegű kiállításoknak? — vetődik fel a kérdés. Mindenekelőtt az, hogy a helyi művészcsoporthoz, a regionális műhelyhez, meghívva az ország különböző pontjain dolgozó alkotókat, közös kiállítás keretében mérhetik le a maguk munkásságát, számot vehetnek azaz, hogy hol tartanak, milyen eredményeket értek el, s talán kitapogathatják a holnap felé vezető ösvényeket is.

Kétségtelen, hogy kulturális szemléletünk Budapest-központú, a területi csoportokban működő művészek — s itt legyen az előjel akár negatív, akár pozitív, Hódmezővásárhelyet kivéve — nem tudtak sajátos arculatú művészetet ki-munkálni. Sajátos „arcvonal”-on magatartást értünk: intellektuális, vagy érzelmű magatartást; mindenképpen olyat, amely világnézetünk hegemoniájáról tanúskodik. Anélkül, hogy ez a hegemonia bármiféle külső megjelenési forma, azaz stílus egyeduralmát jelentené. A miskolci téli tárlat anyagának túlsúlya azonban az esztétikai különösség kategóriájának alapvető félreértésről tanúskodik: nem az általános jelenik meg a különös formájában a műveken — elsősorban képeken —, hanem maga a különösség fetisizálódik: az En nyomul előtérbe, veszi át az egyeduralom szerepét. Míg irodalmunkban a líra fogalmán belül beszélünk gondolati líráról, vagy forradalmi líráról is, addig festészetünkben a líra javarészt műtermek fala közé rekedő,

magánhasználatra szolgáló pusztán önkifejezés. Funkciója így nem általános értelemben vett társadalmi, hanem tisztán egyedi. Ez nem jelenti azt, hogy a vásárlókörzés ne találhatná meg e vásárlásokban egyéni kontempláció tárgyát, azt a „partnert”, amellyel a szoba magányában alkotó, majd a szemlélődő között megindulhat a „párbeszéd”. Javarást azonban még csak nem is erről van szó, hanem arról, hogy a művek azért kerülnek be magánlakásokba, mivel jól dekorálnak: afféle bútorzati kellék szerepét tölthetik be. S örmagában: ez sem volna baj, csak hogy a művészek zöme nem vállalja egyértelműen a dekoratív szerepét, hanem igyekszenek úgy tenni, mintha e bútorzati kelléknek — amelynek egyébként, mint a környezetkultúra részének, igen fontos közérzet-alakító esztétikai szerep jut — valamilyen egyéb, szinte „filozofikus mélységű” tartalma is lenne. Az ilyen álfilozófia pedig csak arra jó, hogy a szempontokat összekavarja, a nézők-vásárlók értékítéletét megzavarja.

A szempontok tisztázatlanságának beszédes jele maga a tárlat is, amelyen az értékítéletek tisztázatlansága uralkodik. Elsősorban, ami a festészetet illeti. Nem vagyunk annyira naivak, hogy a képzőművészet társadalmi jelszerpét összetévesztjük a művekben megjelenő tematikával. A jel ennél több: ítélet a témában adott tárgyról, a megjelenítés módja által. De mi a helyzet akkor, ha a képeken a színek megválasztása, a formálás módja esetleges, ösztönös, ötletszerű? A végeredmény: artisztikus képfejlés, amelyen színnek, formának és minden egyébnek kizárólagos önértékű szerepe és értelme van csupán. És ebben a tekintetben teljességgel mindegy, hogy „figuratív” vagy „nonfiguratív” művekről van-e szó.

Az idei tárlaton a hangadó kétségtelenül a plasztika volt; a hét díjazott művészből négy szobrász. Nem szokás, hogy a sajtókritika utólag vitába szálljon a díjazás jogososságának kérdésében. S bár éppen a plasztikai díjak csaknem mardéktalanul minőséget díjaznak, mégis a díjak odaítélésének egésze valamiféle helytelenül értelmezett „arányosságról” tanúskodik. Ez az arányosság megkívánlja, hogy ugyanazt a művészt ne díjazhassa több intézmény; hogy ezúttal ne kapjon nagydíjat az, aki már Miskolcon máskor kapott; hogy lehetőség szerint szerepeljen a díjazottak között helybeli művész is, és így tovább. Túlságosan sok a „szempont”, amelyekkel a művek minősége nem tud mindenkor versenyre kelni. Pedig az a kíváncsi, hogy egyedül a minőség döntson, szociális és egyéb megfontolások figyelembevétele nélkül.

W Bojár Iván

FILMKALAUZ

gurális letalálást, Péva Ibolya (Varsányiné) mutatós jelenség.

Banok Tibor operatőri képei, hangulatban, beállításban, ritmusban egyaránt vígjátékiak. Ugyanez mondható el Hidas Frigyes simulékony dallamos kísérőzenéről.

CSAJKOVSKIJ. A romantikus zene orosz óriásának életéről az angol Ken Russell mintegy versenyben, a szovjet Igor Talankin rendező az eredeti helyszíneken panoráma eljárással forgatta le a maga Csajkovszkij-portróját, a címszerepben nem kisebb egyéniséggel, mint Inno-kentij Szmoktunovszkijjal.

Szmoktunovszkij ezúttal is, mint a Hamletben vagy a Ványa bácsiban, remekel. Érzékeltetni tudja a művész nagyságát, de emberi esendőségét, belső magányát is. Plasztikus alakja mellett három női arc villan fel: az ideál: Désire Artaud énekesnő, a lélektárs: von Meck bárónő és a boldogtalanságot hozó feleség: az üres Antonina. Markáns rajz még a gyámkodó jóbarát, Rubinstein, a zongoravirtuóz, és Aljosa, a hűséges szolga.

Margerita Pilihina, az operatőr nem tolaszik képeivel a zene elé, hanem inkább megteremtí hozzá a hangulatot, a hátteret. Különösen megkapóak a fehér nyírfák, s a festői havas tájak.

A Csajkovszkij-muzsikát világhírű muzikusok és énekesek szoláltatják meg.

Szmoktunovszkij árnyékában fel kell még figyelni Jevgenyij Leonov (Aljosa),

Antonina Suranova (von Meck bárónő) alakítására, Denise Artaudot Maja Pli-szeckaja, a kitűnő balett-táncos személyesíti meg.

BOLONDOS ÜJONCOK. Claude Zidi francia rendező szemmel láthatólag a burleszket akarta feltámasztani Csipkerózsika-álmából. Főszereplőül választott beatzenészei azonban korántsem egyéniségek, még akkor sem, ha az egyiket majdnem úgy hívják, mint Gerard Philipe-et (Gerard Philipelli). Néhány sikerült gegtől eltekintve a film humora lapos és ideletlen. A szereplők pedig agresszívok és kellemetlenek. Az egész produkció iskolás és a francia filmművészet lejárata.

TIZENEVESEK. A fiatalság problémája, a tavasz ébredése napjainkban több gondot okoz világszerte, mint valaha. E tekintetben hasznos és fontos lenne Aleksander Scibor Rylski, az ismert forgatókönyvíró és Zygmunt Hübner lengyel rendező filmje, ha tisztázták volna: tulajdonképpen mit akarnak mondani? Heyleslik vagy elvetik-e a korai kapcsolatokat? Nyilvánvalóan nem értenek vele egyet, de a leány figurája olyan, hogy ha tíz esztendővel idősebb, akkor sem való feleségnek! Ilyenformán marad a probléma, s ki-k gondolja azt, amit akar.

A HÉT HOLLÓ. Karácsony lévén, most is bemutatunk a gyerekeknek öt kisfilmet. Szokás szerint nem a legjobbakat. Hiányzik belőlük: az önélel jökedv, a sodró lendület, s van közte olyan, amelynek a technikája is primitív. Gazdag a világtermés! Nem akadna ebből jobb anyag?

Abel Péter